

Vallasek Júlia

BÁRÁNYSÜLT ÉS REBARBARA

Jane Austen levelezése elé

Az, aki kizárólag az alkotó elme lenyomatát keresi Jane Austen leveleiben, óhatatlanul ugyanazt a csalódást fogja érezni, amelynek az író számos unokahúgának egyike, Caroline Austen is hangot adott: „Az általam látott levelek között egy sincs olyan, amely a közönség számára érdekes lenne. Jól megírt levelek, minden bizonnyal roppant érdekesek lehettek a címzettek számára, de [Jane Austen] főleg családi és házi eseményeket részletez, még arra is ritkán szánja rá magát, hogy véleményt nyilvánítson valamiről. [Ezek a levelek] idegenek szemében tehát mit sem mondanak a gondolkodásáról, hiába olvassák, semmivel sem ismerik meg őt jobban.”

Családi levelezésről van szó, mégis gyakran felróják, hogy Jane Austen leveleiben szinte egyáltalán nem esik szó korának világfelforgató nagy eseményeiről (a napóleoni háborúk, a nagy gyarmatosítások és az ipari forradalom korában vagyunk), s ami egy író esetében valóban meghökkentőnek tűnhet, néhány apró, futtában odavetett mondat kivételével regényeiről, írói munkájáról sem beszél. Ezért általában nővérét, Cassandrá-t teszik felelőssé, aki húga halála után a levelek egy részét megsemmisítette, ámbár kétséges, hogy ezekben a waterlooi ütközetről vagy az EMMA stilisztikai kérdéseiről írt volna, sokkal valószínűbb, hogy egyik vagy másik családtagról tett a szoktnál is epéesebb megjegyzést, vagy olyan magánjellegű kérdésekről számolt be nővérének, amelyeket az (minden bizonnyal húga akarásával megegyezően) nem akart mások előtt kitergetni.

„Az írás lehetetlennek tűnik, ha az ember feje báránysülttel és rebarbaraadagokkal van tele” – panaszkodik Austen egyik, nővéréhez írott levelében. A „báránysült és rebarbara” tematika túltengése Austen levelezésében magától értődőnek látszik annak a sajátos társadalmi, történelmi, illetve szűkebb, családi helyzetnek a fényében, amelyben a levelek írója élt és dolgozott. Ha erről az oldalról közelítünk, a regények és a triviális házi dolgok, az „írás” és a „rebarbara” nem is állnak olyan távol egymástól.

Jane Austen vidéki pap lányaként született 1775-ben. Pár évvel idősebb Cassandra nővérével együtt fiúk közt nőtt fel a paplakban, hat fiútestvére volt, az apja pedig magániskolát vezetett a környékbeli birtokosok fiai számára. Összetartó, ragaszkodó családban és könyvek között élt, szülei, bátyjai nemcsak megtűrték, de kifejezetten értékelték és részben támogatták húguk írói munkáját, ami abban a korban nem számított megszokottnak. Az viszont teljesen természetes volt, hogy az írást amolyan szabadidős luxustevékenységnek tekintették: a pártában maradt Austen lányok felnőttétét többé-kevésbé kisajátította a család, Jane és Cassandra az örökké gyermekágyban fekvő sógornők körül segédkezve hol egyik, hol másik fivér házában tűnt fel. (Jane Austen három sógornője halt meg sokadik, akár tizenegyedik szülés után gyermekágyi lázban, ez is magyarázza, miért nyilatkozik Austen olyan fanyarul az újabb és újabb gyermekáldások hírére, és miért tekinti saját családi helyzetét minden függősége ellenére mégis a szabadság egy formájának.)

Családjának története a legjobb érv annak a tévhitnek az eloszlatására, hogy az Austen-regények világa azért olyan zárt, a cselekményük (látszólag!) olyan egyszerű, mert írjuk azt a csendes, nagy eseményektől mentes életet formálta meg bennük, amelyről tudomással bírhatott, és amelyet maga is élt. A romantikus kalandok nyersanyaga keze ügyében volt: Jane Austen tágabb családjában volt fiatal lányként férjet keresve egy szál egyedül Indiába utazó nagynéni és a francia forradalomban lefejezett gróf, nem beszélve a különböző tengereken, hadi- és kereskedelmi hajókon dolgozó, világot járó fivérekről. Az Austen-levelezés annak a józan világnak a lenyomata, amely mindezt az érvényesülés egyik lehetséges módjának tekintette, és nem vesztegetett rá több szót. Jane Austennél az igazi kaland az emberi kapcsolatok világában rejlik, a többi „csak” munka, feladat, amit végezni kell, és nem regényt írni róla.

Jane Austen leveleinek tekintélyes része (a Cassandra Austenhez írott levelek) az író nő mindennapi tevékenységeinek krónikája. Ha a család megkívánta feladatok vagy egy-egy baráti látogatás okán a nővérek elszakadtak egymástól, három-négy naponta levelet váltottak. Ezek a levelek a mai telefonbeszélgetések írásos változatai: hosszú, csapongó, kihagyásokkal és csak a címzett számára érthető utalásokkal teli beszámolók házi dolgokról, vacsorai menüről, vendégségekről és utazásokról. Az újabb és újabb témákat felvető, majd elejtő szövegekben minduntalan felbukkan egy-egy szellemes, kajánkodó megjegyzés, valamelyik családtagnak, ismerősnek irányított fricska vagy akár egy félmondatnyi terjedelmű, remekbe szabott jellemzés, amely mind a világot éles szemmel figyelő és azt kihegyezett mondatokban ábrázoló író jelenlétéről árulkodik. Jane Austen, a leány, testvér, sógornő vagy szomszéd cselekszik, de Jane Austen, az író az, aki megfigyel és szavakba önt, aki megjegyzéseket fűz ahhoz, amit látat. Bátyjaival már a levélműfaj követelményeihez inkább illeszkedő, szerkesztettebb, de ugyan csak meleg hangvételű levelekben tudatja mindazt, amit a család távol levő tagjának az otthon maradottakról tudni érdemes. A családi levelezések köre idővel kibővül az unokahúgokhoz írott levelekkel: egyiküknek, az anyátlan árva, számos kistestvérről gondoskodó Fanny Knightnak, anyai tanácsokat ad a szív dolgairól, egy másik (az utókor irodalmárainak nagy szerencséjére) regényírással próbálkozó unokahúgnak, Anne Austennek pedig amolyan *creative writing* tanfolyamot tart arról, hogy mi kell ahhoz, hogy egy szöveg, egy regénybeli helyzet vagy egy szereplő hitelesnek, ugyanakkor az olvasó számára érdekesnek tűnjön.

„Három-négy család egy faluban, ennél több nem is kell egy írónak” – tanácsolja regénytémaként unokahúgának, és valóban, az Austen-regények is ezt a stratégiát követik: néhány összejáró, egymással rokonságba kerülő vidéki birtokoscsalád tagjairól szólnak. Jane Austen levelezése egy, a korábbiaknál ambiciózusabb, nagyobb szereplőgárdát mozgató Austen-regény töredékének is tekinthető, amelyben az Austen család, ismerőseik, szomszédaik életének alakulása a téma. A részletező pontossággal megadott leírásokban vagy a könnyed-szellemes megjegyzésekben a tizenkilencedik század első két évtizedének angol mindennapjai elevenednek meg. A viktoriánus mesterkéltség és szemérmesség még nem járja át a mindennapokat, Jane Austen éppoly természetes írónővérenek disznóólakról, házasságtörésről vagy egy bálon egymást kergető részeg házaspárról, mint a londoni képtárban tett látogatásról, házikoncerttről vagy a legújabb ruhadvatról.

Jane Austen szellemes, szorgalmas és udvarias levélíró, szinte mindegy, hogy dús-kál a témákban vagy éppen úgy érzi, semmi említésre méltó nem történt, a levélírás számára sokszor nem kikapcsolódás, hanem kötelező házi teendő. Részletes beszámó-

lőkat ír minden apróságról, ami körülötte történik, a flanel vagy a hús áráról, az aznapi vacsora minőségéről, abszurd-játékos jellemzést készít az ismerősökről, önmagáról – érzéseiről viszont többnyire mélyen hallgat. A levelekben található sok apró, sikerült portrévázlat mintha arra szolgálna, hogy elleplezze a levélíró arcát.

Első fennmaradt levele egy húszéves, fülig szerelmes lány kirobbanóan vidám beszámolója egy bálról: a szellemes Eliza Bennet vagy a kissé szertelen Marianne Dashwood írhatott volna ilyen levelet. A fiatalosan energikus, áradó jókedv hamar megfakul, és átadja a helyét a rezignált megfigyelésnek, a mások balgaságain titokban mulató, de az emberi gyengeséget elfogadó és meg is értő bölcsességnek. Egy kortárs Jane Austent merev, szófukar aggszűznek írja le, akivel mindaddig, amíg nagy sikert arató regénye, a *BÜSZKESÉG ÉS BALÍTÉLET* meg nem jelent, a társaságban annyit sem törődtek, mint egy piszkavassal vagy kandallóellenzővel. A levelezés tanúsága szerint Jane Austen sokszor önként, a maga mulatságára választotta a társaságot megfigyelő, fecsegéseiken titokban szórakozó „piszkavas” szerepkörét, s mielőtt benyomásait különböző emlékezetes regényfigurákban megörökítette volna, előbb megosztotta a nővérével.

Írói munkájáról alig esik szó a levelekben. Élete vége felé egyik unokaöccséhez intézett soraiban megdicséri a fiatalember „erőtéljes, férfias, változatos és ragyogóan szellemes” próbálkozásait (az írás és a házi színház iránti szenvedély a család minden generációjában jelen van), saját munkáját pedig szerényen így jellemzi: „*apró (alig kéthüvelyknyi) elefántcsont lapra dolgozom olyan vékony ecsetvonásokkal, hogy a sok munkának alig van látszatja*”. Hogy mégis mennyire komolyan vette az írást, abból a figyelemből látszik, amivel az írogató családtagok próbálkozásait javítgatja, az aprólékosan részletező, jól körvonalozott írói világtképről és kiforrott technikai tudásról tanúskodó tanácsokból meg abból a néhány szenvedélyes mondatból érzékelhető, amit első regényeinek megjelenésekor vetett papírra. „*Megérkezett Londonból az én drága gyermekem*” – írja, amikor kézbe veszi a *BÜSZKESÉG ÉS BALÍTÉLET* egy példányát.

A publikálásra szánt írás a kora modern Angliában olyan foglalatosságnak számított, amelyet úrinő vagy kényszerítő körülmények nyomására vagy szabadidejében, mintegy passzióból és minden anyagi elvárás nélkül űzött. Jane Austen a nyilvánosság előtt maga is sokáig titokban tartotta, hogy immár megjelent és sikeres regényeinek ő a szerzője.

A reggeli postával, bő évtizednyi várakozás után végre kézbe veszi könyve egy friss, még nyomdászágú példányát, este pedig úgy olvas fel belőle látogatóba érkezett szomszédjuknak, Miss Benn-nek, hogy gondosan eltitkolja a szerző kilétét. A falusi lelkész vénkisasszony húga kitűnően szórakozik, miközben fogalma sincs arról, hogy ez egyszer ő a Királyság legszerencsésebb olvasója.

Jane Austen londoni kiadójának és a Régensherceg fontoskodó könyvtárosának írott leveleiben a társadalmi helyzetéhez illően szerény és visszafogott, de tulajdon munkájának értékét jól ismerő szerző hangja szólal meg, egyébként a mindennapok triviális, de éppen ezért mindig sürgős és fájdalmasan fontos kérdései, báránycombok és rebarbarák töltik ki Jane Austen levelezését. Tegyük hozzá, az olvasók szerencséjére, mert a pillanatnyiségében megragadott világ, a maga szereplőivel, vidéki lelkészekkel, tengerészekkel, kereskedőkkel, háziasszonyokkal, cselédekkel és földbirtokosokkal így zavartalanul éli a maga életét, egy olyan író leveleiben, aki fikatív kortársnőjének, Weöres Sándor Psychéjének ars poeticáját követi: „*nem tsak a gála ruhás / Almáriumba, hanem / a szennyes ládába / Is bevilágít.*”